

Derleyen

Ali Ekber Doğan

GELECEĞİN BELLEĞİ

Geleceğin Belleği

© Dipnot Yayınları, 2025

© Ali Ekber Doğan, 2025

Dipnot Yayınları 443

ISBN: 978-625-6742-35-2

1. Baskı, 2025/Ankara

EDİTÖR: Emirali Türkmen

DÜZELTİ: Ümit özger

KAPAK TASARIMI: İlğın Fidan

BASKI ÖNCESİ HAZIRLIK: Dipnot Bas. Yay. Paz. San. Ltd. Şti.

BASKI ve CİLT: Sözkesen Matbaacılık (Sertifika No: 46586)

İvedik O.S.B. 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40

Yenimahalle/ANKARA

DİPNOT YAYINLARI (SERTİFİKA NO: 48147)

Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara

Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32

e-posta: bilgi@dipnotkitap.com

www.dipnotkitap.com

Derleyen

Ali Ekber Doğan

Geleceğin Belleği

Türkiye’de Sol Siyaset Coğrafiyasının
Oluşumu (1960-1980)

İçindekiler

Giriş	7
<i>Ali Ekber Doğan - Hasan Durkal</i>	
Kasabalılar: İmkânsızın Siyaseti	19
<i>Gülcan Ergün</i>	
Gültepe: İlk Sosyalist Belediyeden Tariş Direnişine	51
<i>Uğur Ülger</i>	
Trakya’da Toplumsal ve Siyasal Mücadelenin Rotası (1960–1980)	93
<i>Sinem Yıldız</i>	
İstanbul Gaziosmanpaşa’da Göç, Kentleşme ve Solun Yükselişi (1960 –1980) .	159
<i>Selin Pelek</i>	
Sınırın Sıfır Noktasında Direniş: Beyaz Güllerin Kenti Nusaybin’de 1960-80 Dönemi.....	189
<i>Ciran Ay</i>	
Malatya Ören’de Sol Siyasetin Boy Verme Hikayesi.....	229
<i>Nursel Tabel Arslan</i>	

Demirtaş Mahallesi: Mersin'de Yükselen Sol Politizasyonun Simgesi	267
<i>Ali Ekber Doğan</i>	
Antakya: Zengin İsyân Rezervine Sahip Kadim Kentte 1960'lı Ve 1970'li Yıllar	313
<i>Hasan Durkal</i>	
İki Dalga, Bir Coğrafya: Fatsa'da Solun Yükseliş Evreleri (1960–1980)	365
<i>Hade Türkmen</i>	
Hopa'da Devrimci-Sosyalist Siyasetin Oluşum Yılları.....	409
<i>Cemil Aksu</i>	

GİRİŞ

Ali Ekber Doğan - Hasan Durkal

L 960-80 yılları arasında yaşanan büyük toplumsal uyanış ve keskin sınıflar mücadelesi onlarca kitaba konu oldu. Bu özgün zaman aralığı çok daha fazla çalışılmayı hak eden son derece zengin bir mücadele deneyimi içeriyor. Elbette, geçmişin ağır yenilgilerinin yasını tutmak ve mücadeleye nostaljik anlamlar yüklemek için değil. İçinden geçtiğimiz sınıf mücadelesi sürecini daha adil, özgür, eşit bir dünyanın zaferine (sosyal kurtuluşa) ulaştıracak anti-kapitalist güçleri tarihsel bilgiyle donatmak için!

Bu çalışmaya girişme niyetimiz tam da Enzo Traverso'nun *Solun Melankolisi* (2018) kitabında yaptığı; 'toplumsal hafıza çalışması, gelecek mücadeleleri müjdelediği ölçüde, geleceğin belleği olur' tespitinde saklıdır. Türkiye'deki eşitlik, adalet ve sosyalizm mücadelesi tarihinin bu özgün yükseliş dönemindeki yerel deneyimleri, geleceği müjdeleyecek biçimde ortaya sermek... Kitabımızın, yerelliklerin sol belleğini, ölümüne arzulayıp, neye benzeyeceğini tam anlamıyla bilemediğimiz, "gelecek güzel günler"i canlandırmak için giriştiğimiz çok boyutlu ve biçimli ortak yayın faaliyetinin ilk ürünü olarak görülmesini isteriz.

Sol-sosyalist siyaset 1960'lı yıllarda hem kırlarda, hem kentlerde Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir hızla popülerleşti. Öyle ki devletin kurucu partisi -öteden beri otoriter burjuva modernleşmeci bir çizgide olan- Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) bile 1960'ların ortasından itibaren kendisini "ortanın solu"nda tarif etmeye başladı. Kırdakentte emekçiler, yoksullar ve ezilenlerin hakkını aradığını iddia eden solun söylemleri ve dayandığı fikirlerin kısa sürede ülkenin dört bir yanında anlamlı bir karşılık bulduğunun en bilinen göstergesi, ilk kez sosyalist bir partinin seçimlere katılıp (1965) yüzde 3'lük oy oranına ulaşmasıydı. Türkiye İşçi Partisi (TİP)'nin bu başarısının ardından, sol siyasete ait söylem, kavram ve semboller; şarkılar, türküler, dergiler, filmler, edebiyat ve sanat eserleri, dernekler, sendikalar, kitapçılar ve okuma grupları vb. yollarla birçok kent ve kasabada gündelik hayata yeni bir soluk ve renk getirdi.

Memleketlerinden karnını doyuracağı bir iş bulmak için veya daha iyi bir yaşam kurmak ümidiyle büyük şehirlerin kenar mahallelerine akan mülksüzler ve on yıllardır erk ve mülk sahipleri ve onların yerel uzantılarının şehir merkezlerinden, sosyal refah olanaklarından dışlayıp, ezdiği, sömürdüğü; Aleviler, Kürtler, Lazlar, Hemşinliler, muhacirler gibi toplum kesimleri bu yeni politik söylem ve eylem repertuarı sayesinde, dertlerini haykıracakları bir yordam buldukları düşüncesiyle ayağa kalktı. Sosyal mücadelelere ve sol, sosyalist hareketlere dâhil oldu. Türkiye'nin egemenlerinin buna tepkisi ise "sosyal uyanış ekonomik kalkınmanın önüne geçti", "1961 Anayasası topluma bol geldi" söylemleri eşliğinde yapılan, 12 Mart (1971) askeri müdahalesi oldu. Darbecilerin uyanışı bastırma yöntemi devrimci gençler ve aydınları idam ve infazlarla, işkence, tutuklama ve sürgünlerle tasfiye etmekte. Kırın ve kentin emekçileri ve ezilenleriye, buna

1975'ten sonra tekrar ayağa kalkıp, bu sefer düzeni kökünden değiştirecek bir “devrim” için çok daha kalabalık ve militan mücadeleyle yanıt verdi.

Devlet (Özel Harp Dairesi-ÖHD) destekli faşist terör kırdı ve kentlerde yoksullaşan, mülksüzleşen, kanlı Taylorizmin çarkları arasında işçileşmenin acılarını çekenlerin yükselttiği sosyal cumhuriyet bayrağını daha fazla kana bulayınca, ülkenin dört bir yanında silahlı anti-faşist mücadele yükseldi. Vuruldu, vurdu... Direnişler, grevler ve boykotlarla patronları, yöneticileri dize getirmeye çalıştılar. Binlerce militanla silahlı korsan gösteriler düzenleyip, ülkenin her yerini, hemen her gün yürüyüş ve eylem alanına çevirdiler. Okulları, mahalleleri, köyleri, kasabaları, hatta kimi kentleri faşist saldırılardan “kurtarılmış bölgeler” haline getirdiler. Geceleri başlarını yastığa memleketi kıyısına yanaştırdıklarını düşündükleri devrim hayalleriyle koydular. Fakat örgütleri kısa süredeki bu olağanüstü kitleselleşmeye tekabül eden bir iktidarı ele geçirecek stratejiye, buna denk düşen askeri kapasiteye ve örgütsel derinliğe ulaşamadığı için ‘ayakları baş, başları ayak’ yapacak o kutlu müdahaleyi bir türlü yapamadılar.

Devrim yerine, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’in azınlık hükümetinin Temmuz 1980’de Fatsa’da Nokta Operasyonu’yla açtığı kapıdan giren 12 Eylül Askeri Cuntası, krizdeki kapitalist formasyonu yönetme iradesini eline aldı. Sermaye tarafından bugüne kadar işçiler güldü, şimdi gülme sırası bizde diyerek selamlanan 12 Eylül darbesi solun eşitlik, adalet, özgürlüğe dair bütün mücadele birikimlerini yok etmeye ve sermayenin koşulsuz diktatörlüğünü kurmaya programlanmış bir karşı-devrimdi.

12 Eylül’ün en ağır baskıcı yılları olan 1980-85 arası dönem Türkiye’de küçük köylünün ve işçinin gıkının çıkmadığı, tarımın

ve ücretlerin milli gelirden aldığı payların hızlı biçimde düştüğü, onunla bakışımı olarak da kırdan kente, küçük-orta büyüklükteki kentlerden büyükşehirlere göçün en yoğun yaşandığı yıllar oldu. Bu demografik ve sosyal değişim sürecinin alt akıntılarının biri de sosyalist solun pek çok yerellikten büyük ölçüde sökülüp atılması ya da düzen solu içinde eritilmesi oldu.

Turgut Özal'ın başbakan, cunta liderinin cumhurbaşkanı olduğu yıllarda uygulanan çok yönlü neoliberal politikalar, 1960-80 arasında daha fazla refah, yaşanabilir ücretler, çalışma koşulları, özgürlük, demokrasi isteyen kesimleri; üretici köylüyü, işçiyi, öğretmeni, bürokratu, aydını susturup, daha da yoksullaştırırken, şehirli-eğitilmiş burjuva-küçük burjuva kesimleri, esnafı yanına çekti. Küçük ve orta ölçekli kapitalistleri (KOBİ) ulusal ve global büyük sermayenin fason üreticisi, taşeronu haline getirdi ve sınıf içi birliğini sağladı. Üstelik, sol-sosyalist siyasetin bastırılması sonrasında ortaya çıkan boşluğu İslamcı cemaatlerin kurduğu yerel dayanışmalar doldurmaya başladı. Siyasal istikrarı da Kasım 2002'den beri yoksul emekçi sınıfların büyük bölümünü İslami muhafazakâr hegemonyasına almış Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarında yakaladı.

Sosyal adalet, emeğin hakları, özgürlük, demokrasi gibi sol siyasi söylemler 1980'lerin sonlarında yükselen işçi ve öğrenci eylemleri içinde yeniden canlanmaya başlamışsa da 1989-1991 arasında emperyalist kapitalist sistemin reel sosyalist rejimlerin yıkılmasıyla elde ettiği zafer gibi makro ölçekteki bir nedene ek olarak, PKK'nin 1991-92 Newrozlarında giriştiği kitlesel ayaklanmaların ardından 1993-1996 arasında geçilen, köy boşaltmalar, faili meçhuller, gözaltında kayıplarla tarifienebilecek kirli savaş sürecinde -düzen güçlerince yükseltilecek ırkçı-milliyetçi mili-

tarist propagandaların etkisiyle- sosyal demokratından devrimcisine solun alanı bir kez daha daraltıldı. Uzun lafın kısıası, emekçi sınıfların mücadelesini merkezine alan radikal eşitlikçi, anti-kapitalist siyaset, çok boyutlu nedenlerle bir daha 1980 öncesi gücüne ulaşamadı.

Bugünkü radikal sağcı otokratik siyasal rejim düşünüldüğünde, solun durumunun hâlâ pek iç açıcı olmadığı söylenebilir. Buna karşın sol siyasetin içerdiği demokrasi, yurttaşlık hakları, laiklik, toplumsal cinsiyet eşitliği ve halkların kardeşliği gibi değerleri savunan, neoliberal kapitalizmin her krizden sonra otoriterleşerek süren taarruzuna karşı sosyal adalet, emeğin hakları, sosyal haklar ve doğanın korunmasından yana olan parti ve politikaların 2013'teki Gezi İsyanı'ndan beri geniş muhalif kesimler arasında her geçen gün karşılık bulduğu da görülüyor.

Sonuç itibariyle, tarihsel bakışla yakın geçmiş sayılabilecek 1960/80 yılları arasında Türkiye coğrafyası sosyalizm mücadelesinin benzersiz bir sekansını yaşadı. Bu kabaarış yılları, egemen sınıfların tam uzlaşa sergiledikleri bir darbeyle ve takip eden yıllarda da reel sosyalizmin çözölüşüyle bitiverdi. Sosyalist solda bir dönem kapandı. Açılan dönemse her geçen yıl daha kaotik ve karanlık oldu. Değişmeyen ve toplumsal yapıyı giderek daha fazla belirleyen bir gerçeklikse tarihin zembereğini kurmaya devam ediyor: sermaye birikimi ve emek-sermaye çelişkisi. Bu iki dinamik, 1980'lerden beri, çok daha geniş bir coğrafyada alt-üst oluşlar yaratarak, nüfusun çok daha büyük bölümünü proleterleştiren bir mülksüzleştirme yoluyla birikim halini almış biçimde hükümünü sürdürüyor. Bugün söz konusu dinamiklere karşı yürütölen mücadele biçim ve araçlarının güçlendirilmeye ve inceklikli hale getirilmeye ihtiyacı var. Bu çerçevede bugünkü sermaye birikiminin coğrafi yaygınlığına denk düşecek, yoksul emekçi-

mülksüz sınıflar üzerindeki dinci ve milliyetçi muhafazakarlığın hegemonyasını parçalayacak bir mücadele için farklı ölçeklerdeki yerelliklerin (kırsal bölge, kasaba, kent, semt, bölge, vb.) geçmiş mücadele deneyimlerinin belleğini sosyo-mekansal bir maddeci yaklaşımlarla açığa çıkarıp, ortaya çıkarmak büyük önem taşıyor.

Sol siyasetin 1960 ve 1970’lerde hangi yerelliklerde, hangi sosyo-ekonomik dinamik ve çelişkilerinin etkisiyle açığa çıkıp, nasıl serpilip, geliştiğini anlatan metinler üretip, bunları Web-Ansiklopedi türü ortak bir dijital ortamda bir araya getirmenin anlamlı olacağını düşünen bir grup sosyal bilimci bir süredir kafa kafaya verip bir plan hazırladık. Elinizdeki derleme kitap, birkaç yıla yayılmasını planladığımız bu ortak yayın projesinin ilk adımı. Bu kitapla projeyi, o dönemleri yaşamış kesimlere, bu konularda çalışma yürütenlere ve genel kamuoyuna duyurmayı, onlardan gelecek destekle ekibi genişletmeyi, yazılı-görsel malzeme akışı sağlamayı hedefliyoruz. Dijital ve basılı yayın masraflarını karşılayacak kaynaklar bulursak yıllardır gönüllü emeğiyle sürdürdüğümüz çalışmaların çok daha hızlı ve kapsamlı biçimde ilerleyeceğini düşünüyoruz.

Çalışmamızı yayına hazırladığımız zaman diliminde ülke tarihinde yer edinen önemli bir isyan dalgası gerçekleşti. Rejim değişikliği kapsamında bir siyasi darbe olarak cereyan eden 19 Mart Darbesi yüz binlerce insanı sokağa döktü. İlk günden itibaren, darbenin hedefinde olan CHP’nin kapsamının dışına çıkma eğiliminde olan ve ideolojik açıdan son derece heterojen eğilimlere sahip muhalif/isyancı gençler ülkenin dört bir yanında sokaklara indiler. Ülkenin özellikle de taşrasında ve muhafazakâr/milliyetçi